

STRONNICTWO DEMOKRATYCZNE W ŚWIETLE TEORII DEMOKRACJI GIOVANNIEGO SARTORIEGO ANALIZA POLITOLOGICZNA W UJĘCIU SYSTEMOWYM

THE ALLIANCE OF DEMOCRATS (STRONNICTWO
DEMOKRATYCZNE) IN THE LIGHT OF
GIOVANNI SARTORI'S THEORY OF DEMOCRACY
POLITICAL SCIENCE ANALYSIS CONDUCTED
IN SYSTEMIC PERSPECTIVE

Stanisław Schupke*

Abstrakt

W niniejszym artykule na podstawie przeanalizowanego materiału badawczego została podjęta próba naukowego odniesienia problematyki systemu i struktury partii politycznej (na przykładzie Stronnictwa Demokratycznego) do teorii demokracji Giovanniego Sartoriego. W konsekwencji tak przyjętego założenia badawczego należy uznać, że przemiany polskiego systemu partyjnego dokonywały się pod wpływem ideowym dyskursu (także

Abstract

In this article, on the basis of analysed research material, an attempt is made to confront within the realm of political science the problematics of system and structure of a political party, using as an example the Alliance of Democrats, with Giovanni Sartori's theory of democracy. As a consequence of the said research framework, it must be acknowledged that the transformation of political party system in Poland was influenced by ideological

* doktorant, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (stanislaw.schupke@op.pl); <https://orcid.org/0000-0003-0364-7945>.

naukowego) dotyczącego demokracji liberalnej. Poza tym w początkowym okresie kształtowania się polskiego systemu partyjnego po wydarzeniach 1989 roku polskie partie polityczne ustosunkowywały się do demokracji i procesu demokratyzacji w ujęciu idealistycznym i wyidealizowanym. Ujęcie to stało się źródłem rozbudowanych rozwiązań normatywnych i wzorców zachowań (na płaszczyźnie gospodarczej, politycznej i społecznej), często bardzo trudnych do zrealizowania w polskiej praktyce politycznej. W tym kontekście obecność Stronnictwa Demokratycznego w polskim systemie partyjnym stała się elementem tożsamości tak rozumianego systemu partyjnego/politycznego Polski, zgodnie z regułą ciągłości i zmiany, o charakterze funkcjonalnym i dysfunkcyjnym.

Słowa klucze: system i struktura partii politycznej, Stronnictwo Demokratyczne, teoria demokracji G. Sartoriego, demokracja liberalna, demokracja partyjna

discourse (also coming from academia) regarding liberal democracy. Additionally, when the Polish party system began to form after the events of 1989, the parties' representatives referred to democracy and the process of democratization in an idealistic and idealized manner. This approach has become a source of extensive normative solutions and behavioural patterns (at the level of economy, politics, and society), often hardly feasible in Polish political practice. In this context, the presence of the Alliance of Democrats in the Polish party system has become an element of the identity of Poland's party/political system understood in this way, based on the rule of continuity and change, of a functional and dysfunctional nature.

Key words: system and structure of a political party, the Alliance of Democrats, Giovanni Sartori's theory of democracy, liberal democracy, party democracy

Wprowadzenie

Przełom polityczny zapoczątkowany w Polsce w 1989 roku usunął ograniczenia dotyczące funkcjonowania partii politycznych. Doprowadziło to do dynamicznego procesu rozwoju systemu partyjnego, szczególnie w pierwszych latach transformacji. Jednak od samego początku funkcjonowania w nowych realiach zarówno partie o korzeniach wywodzących się z PRL (tym przykładem jest omawiane tu Stronnictwo Demokratyczne), jak i nowe czy też odrodzone stronnictwa polityczne za jeden z najważniejszych elementów agendy politycznej uznawały proces kontynuowania demokratycznej zmiany ustrojowej, z odwołaniem do standardów demokracji liberalnej, wpisanej w przestrzeń publiczną świata Zachodu.

Celem autora artykułu jest przedstawienie, jak zmieniało się SD w okresie tranzycyjnym i później, aż do dnia obecnego, na tle przemian zachodzących na polskiej scenie politycznej, i wyjaśnienie owego procesu w samym SD z użyciem teorii Giovanniego Sartoriego. Problematyka demokracji (demokratyzacji) i funkcjonowania partii politycznych stanowi przedmiot badań przedstawicieli

różnych dyscyplin naukowych z zakresu nauk społecznych, głównie w obszarze nauk o polityce. W tym kontekście badanie problematyki dotyczącej partii politycznych wymaga zastosowania metod zarówno politologicznych, jak i — pomocniczo — semantyczno-lingwistycznych (analiza języka i treści) (Bankowicz, 2014, s. 13—22). Podstawowymi metodami badawczymi, jakie zostały zastosowane w niniejszym opracowaniu, są: analiza źródeł, w tym zwłaszcza treści i języka, oraz analiza teorii i dokumentów partii politycznej. Istotne znaczenie ma także politologiczna analiza systemowa, znajdująca zastosowanie szczególnie w odniesieniu do cybernetycznych eksplanacji założeń idei demokracji autorstwa Sartoriego (zob. Heywood, 2009; Krauz-Mozer, 2012, s. 37).

Sformułowane ujęcie metodologiczne umożliwia opis zmian w polskim systemie politycznym po 1989 roku. Pozwala też wyjaśnić i zrozumieć istotę zmian, przebudowy i przekształceń systemu partyjnego (ze Stronnictwem Demokratycznym w tle) i wskazać rolę procesu jego demokratyzacji — zarówno tej funkcjonalnej, jak i dysfunkcjonalnej. Z tego powodu podejście filozoficzne, odwołujące się do teorii idei, pozwoliło odnieść opisywaną problematykę strukturyzowania systemowego Stronnictwa Demokratycznego do współczesnych teorii i koncepcji dotyczących demokracji i demokratyzacji o charakterze partyjnym (zob. Antoszewski, Herbut, 1993).

Termin *partia polityczna* definiowany jest tu politologicznie (Surmaczyński, 2010, s. 47). Analizie zostały poddane różne definicje partii politycznej oraz teorie dotyczące jej funkcjonowania. Na potrzeby artykułu przyjęto definicję określającą, że partia polityczna to organizacja społeczna (sformalizowana) charakteryzująca się dobrowolnym członkostwem i dążeniem do realizacji celów politycznych, w tym szczególnie do zdobycia lub utrzymania władzy, bądź wytworzeniem możliwości wywierania wpływu na władze. Szczególne znaczenie w definiowaniu partii politycznej odgrywa też wyjaśnienie jej miejsca/pozycji w systemie partyjnym, szczególnie w zakresie komunikowania politycznego. Programy partii politycznych, dokumenty partyjne i wypowiedzi czołowych przedstawicieli partyjnych mogą być w związku z tym traktowane jako manifestacja celów działania partii oraz zmian zachodzących zarówno w samych partiach, jak i w systemie partyjnym. Tak też dzieje się w przypadku Stronnictwa Demokratycznego.

Partie polityczne można definiować w sposób opisowy lub funkcjonalny (Paluch, 1995, s. 23). Jednocześnie mogą to być zarówno definicje indyferentne aksjologicznie, jak i nacechowane określonym ładunkiem ideowym czy nawet ideologicznym. Definicje mogą różnie określać funkcje partii w systemie partyjnym i politycznym, a także jej rolę w relacjach partia — jej wnętrze oraz partia — otoczenie systemowe (Chmaj, Sokół, Żmigrodzki 2001, s. 10—25).

Autor na podstawie przeanalizowanego materiału badawczego podjął próbę weryfikacji kilku następujących hipotez badawczych dotyczących problematyki niniejszego artykułu: 1. Przemiany polskiego systemu partyjnego odbywały się

pod wpływem ideowym z przestrzeni dyskursu (także naukowego) odnoszącego się do demokracji liberalnej. 2. W początkowym okresie kształtowania się polskiego systemu partyjnego po wydarzeniach 1989 roku polskie partie polityczne odnosiły się do demokracji i procesu demokratyzacji w ujęciu idealistycznym i wyidealizowanym. Ujęcie to stało się źródłem rozbudowanych rozwiązań normatywnych i wzorców zachowań (na płaszczyźnie gospodarczej, politycznej i społecznej), często bardzo trudnych do zrealizowania w polskiej praktyce politycznej. 3. Obecność Stronnictwa Demokratycznego w polskim systemie partyjnym stała się elementem tożsamości systemu politycznego Polski zgodnie z regułą ciągłości i zmiany, o charakterze funkcjonalnym i dysfunkcyjnym. 4. Programy partii politycznych i inne dokumenty partyjne są manifestacją celów partii i wskazują na strategię jej działania w zakresie budowy, utrzymania lub zmiany reguł funkcjonowania państwa i demokracji (zob. Beyme, 2005). 5. Nawet idealna systemowa struktura partii politycznej wypełniająca standardy demokracji partyjnej (zasady Sartoriego — patrz poniżej) nie daje gwarancji realnego udziału w sprawowaniu władzy politycznej w państwie (zob. Sartori, 1976; Saward, 2008).

Dobór odpowiedniej literatury jest podstawowym elementem gwarantującym rzetelne i trafne przedstawienie postawionych problemów badawczych. Umożliwia to weryfikację bądź też falsyfikację postawionych hipotez. Na potrzeby artykułu niezbędne było wykorzystanie literatury zarówno politologicznej, jak i — pomocniczo — literatury prawnokonstytucyjnej oraz filozoficznej w zakresie metodologii i teorii idei. W przypadku dokumentów zarówno dotyczących polskich partii politycznych autor opierał się na źródłach dostępnych na oficjalnych portalach, w postaci dokumentów w formie elektronicznej.

Podstawowe uwarunkowania demokracji według Giovanniego Sartoriego

Według Sartoriego termin *demokracja* spełnia nie tylko funkcję opisową i oznaczającą, lecz także normatywną i perswazyjną. To, że często trudno jest wytyczyć linię podziału między opisem i postulatem, nie umniejsza analitycznej ważności tego rozróżnienia. Problem zdefiniowania demokracji jest więc dwojaki: wymaga ona definicji zarówno opisowej, jak i normatywnej. Jedna definicja nie może istnieć bez drugiej, a jednocześnie nie mogą się one wzajemnie zastępować. Aby nasz pierwszy krok był słuszny, musimy pamiętać, że: a) ideał demokratyczny nie określa demokratycznej rzeczywistości i — *vice versa* — prawdziwa demokracja nie jest, i nie może być, tożsama z idealną; b) u źródeł demokracji tkwią i ją kształtują interakcje między ideałami a jej rzeczywistość-

cią: widzimy tu nacisk ze strony tego, co być powinno, i opór tego, co jest (Sartori, 1994, s. 22). Polska i system partyjny w Polsce roku 1990 i 30 lat później wyraźnie udowadnia konieczność konfrontacji ideału z rzeczywistością, tak jak proponuje to Sartori (Collier, Gerring, (eds.), 2009, s. 10—24).

Po pierwsze, co znaczy *demos*? Nawet po grecku pojęcie to nie było wolne od dwuznaczności. W podstawowym ujęciu Arystotelesa demokracja jest przeciwieństwem i zwyrodniałą postacią *politeia*, co moglibyśmy ująć jako „dobre miasto”. Wynika z tego, że *demos* z Arystotelewskiego pojęcia demokracji składa się z różnorodnych elementów. Zawiera on w sobie znaczenie „lud” jako nie tylko „wielu”, ale i „biednych”. Co więcej, tych „wielu” oraz (lub) „biednych” określonych jest przez wady (interesowność, bezprawie i inne), które — z kolei — stanowią o różnicy między demokracją i *politeia* (Sartori, 1994, s. 37).

Pomimo przywiązania do zasady, że demokracja musi być maksymalnie zrozumiała, powyższego wywodu nie da się zredukować do mniej niż sześciu interpretacji „ludu”. Tak więc lud w znaczeniu:

- dosłownie wszyscy;
- nieokreślona duża część, bardzo wielu;
- klasy niższe;
- nierozdzielny byt, organiczna całość;
- większa część wyrażona poprzez zasadę absolutnej większości;
- większa część wyrażona poprzez zasadę ograniczonej większości (Sartori, 1994, s. 38).

Podsumowując, współczesne demokracje zależą od: a) zasady ograniczonej większości, b) procedur wyborczych oraz c) przedstawicielskiego przekazywania władzy. Oznacza to, że wśród ludu jako całości niektórzy ludzie liczą się bardziej, inni mniej, że nawet lud składający się na większość zwycięską w głosowaniu nie dzierży w rzeczywistości władzy, i że wiele z tego, co nazywano „wolą ludu”, to bardziej konsens z udziałem ludu. Po tym stwierdzeniu nasze rozważania przesuną się od kontekstu demokracji etymologicznej i woli ludu ku technikom demokracji konstytucyjnej i partyjnej. Aby demokracja była spełniona, władza tytularna i jej rzeczywiste sprawowanie nie spoczywają w tych samych rękach. I żaden instrumentalny czy proceduralny środek osiągnięcia demokracji jako wyidealizowanego i wystandardyzowanego liberalnego systemu politycznego/partyjnego w dużej skali ani nie wynika z sensu tego słowa, ani też nie jest przezeń sugerowany (Sartori, 1994, s. 48).

Każda dyskusja o demokracji obraca się zasadniczo wokół trzech pojęć: *ludu*, *równości* i *samorządu*. Są one z sobą powiązane. Ludzie są suwerenni o tyle, o ile są na równi suwerenni (nierówna suwerenność prowadziłaby do wniosku, że jedni ludzie są suwerenni bardziej, inni — mniej). A to, kto jest suwerenny, nie stanowi przedmiotu, lecz podmiot rządzenia — stąd samo-rząd. Wnioskowanie nie musi na tym poprzestać. Przykładowo — skoro wszyscy mają być suwerenni, to wynika z tego, że samorząd musi zastąpić rząd (nad ludem). Z tego

powodu zasada demokracji, w swojej czystej, maksymalnej postaci, wzywa do „całej władzy dla wszystkich ludzi”. Ale, jak wiemy, ta często stwarza tylko prawa tytularne i okazuje się całkowicie nieprzydatna, gdy uprawnień tych dochodzić trzeba siłą. Potrzeba nam zatem zasad pośrednich. Na razie odkryliśmy taką zasadę pośrednią w reprezentacji (urzeczywistnioną w strukturach *garantiste* konstytucyjnego państwa) — także reprezentacji partyjnej. Co osiągamy dzięki reprezentacji? Co ona nam daje? Po pierwsze, ogranicza władzę w systemie, zmniejszając jej zakres; w systemie rządów przedstawicielskich nikt nie ma możliwości dysponowania władzą absolutną (tzn. nieograniczoną). Po drugie, w systemie rządów przedstawicielskich lud rzeczywiście sprawuje władzę (władzę polityczną), mogąc kontrolować i zmieniać ludzi u władzy (partyjnej i państwowej). Mimo to pierwotne założenia demokracji są i w tym wypadku dalekie od spełnienia. Lud nadal nie sprawuje władzy w pełnym bądź dosłownym sensie tego wyrażenia. Istnieje zatem pokusa (stanowiąca w gruncie rzeczy pójście łatwiejszą drogą), aby powrócić do czystej zasady wyjściowej. W takim razie struktury pośrednie (struktury przedstawicielskie — partia i państwo) nie są już postrzegane jako środki wprowadzające i oceniane przez pryzmat osiągnięć, ponieważ dostrzega się w nich raczej przeszkodę, odrzuca się jako utrudnienia na drodze realizacji ideału. Ale jeśli pójdziemy tą drogą, ideał zacznie działać na odwrót — destruktywnie, nie zaś konstruktywnie (Sartori, 1994, s. 97). Procesy o takim charakterze obserwujemy w Polsce w okresie po 2005 roku, kiedy przybrały nasiloną postać po wyborach parlamentarnych w 2015 roku.

10 zasad generalnych demokracji partyjnej w systemie pojęciowym Giovanniego Sartoriego

1. Demokracja jest tym dla partii politycznej, czym system rynkowy dla gospodarki. Kontynuując tę analogię — tak, jak nie znamy lepszej metody ochrony konsumenta niż zakaz monopolistycznej koncentracji władzy ekonomicznej, nie znamy też lepszego sposobu wspierania wolności niż pozwolenie partiom na wzajemną rywalizację. Różnica polega wszakże na tym, że gospodarcza rywalizacja producentów podporządkowana jest kontroli konsumentów, którzy naprawdę konsumują, toteż są w stanie oszacować towary oferowane im w jakiejś materialnej postaci. Rywalizacja partii politycznych — przeciwnie — łatwo wymyka się spod kontroli konsumenta politycznego, ponieważ towary polityczne nie są materialne i niełatwo je oszacować. Analogia nie wytrzymuje także drugiego sprawdzianu; tego, że rywalizacja ekonomiczna daje się kontrolować przez prawo i jest przez nie kontrolowana, w przeciwieństwie do rywalizacji politycznej. Oszuści gospodarczy, że ich tak na-

- zwiemy, stawiani są przed sądem i grozi im kara (więzienie); oszuści polityczni (demagodzy, populiści, spin doktorzy) — nie (Pasquino, 2005, s. 135—145).
2. Demokracja, a szczególnie ta w wydaniu partyjnym, prowadzi do procesu akceptacji zasady, iż wolność jest celem, demokracja zaś — środkiem do niego.
 3. Elementarne dążenie do wolności stanowi siłę napędową wszystkich swobód, starych i nowych. Nie wynika z tego jednak, że to elementarne dążenie jest czymś naturalnym, a nie — co bardziej prawdopodobne — produktem demokracji.
 4. Różnica między liberalizmem a demokracją polega na tym, że liberalizm jest przede wszystkim techniką ograniczania władzy państwa, demokracja zaś dąży do tego, by władza ludu (wyrażana poprzez partie polityczne i inne formy politycznej reprezentacji) przeniknęła struktury państwa.
 5. Logika demokracji partyjnej opiera się na dążeniu partii politycznej do zdobycia i utrzymania władzy. Władza ta jednak sama w sobie nie może stać się jedynym celem politycznym, ponieważ najważniejsze jest silne państwo i partycypacyjna przestrzeń publiczna (Piotrowski, 2012, s. 257 i nast.). Demokracja partyjna nie może zdominować procesu demokracji rządzenia państwa. Państwo *stricte* partyjne może ułatwiać sprawowanie władzy, ale nie ma nic wspólnego z demokracją liberalną.
 6. Właściwe sformułowanie zasady liberalnej demokracji to równość poprzez wolność — za pomocą wolności, nie zaś wolność za pomocą równości. Z logicznego punktu widzenia odwrotna zasada wydaje się równie prawdziwa, ale empiria mówi co innego. Za pomocą argumentów czysto logicznych lub rozważając znaczenie używanych pojęć, łatwo można wyprowadzić równość z wolności lub na odwrót — wolność z równości.
 7. Najpierw musimy zrobić cegły, później możemy budować dom. Jest to porządek proceduralny i proceduralna konieczność. Tutaj cegłą jest wolność. Wolność i równość w demokracji są z sobą powiązane relacją proceduralną w tym właśnie porządku/systemie. Możemy cenić równość bardziej niż wolność, ale porządek preferencji nie wpływa na porządek elementów w konstrukcji naszego systemu. Od wolności możemy swobodnie przejść do równości, natomiast od równości nie ma powrotnej drogi do wolności.
 8. W rzeczywistości, w bezklasowym społeczeństwie wszyscy powinni żywić takie same przekonania, zatem to monopartyjność wyraża prawdziwą demokrację. To jednak utopia, bo nie istnieje ideał monochromatycznego świata-systemu, który pozbawiony jest rywalizacji zastąpionej niepodważalną (konsensualną) umową społeczną.
 9. Podejście systemowe do demokracji partyjnej pozwala badać w sposób usystematyzowany, złożoność i dynamikę przekształceń w poliarchicznym środowisku politycznym, a więc proces, redystrybucję władzy w systemie

- oraz zmianę jego struktury. Demokracja, a w jej ramach partia polityczna i poszczególne jej elementy składowe (uczestnicy-podmioty, interakcje, role, wartości), przesądza o „nieliniowym” charakterze zmiany politycznej.
10. Funkcjonowanie partii politycznej odbywa się zawsze w przestrzeni między idealizmem (składanie obietnic) a realizmem politycznym (realizacja obietnic). W zależności od siły idealizmu i realizmu demokracja (także ta o partyjnym charakterze) rozwija się na osi od racjonalizmu do irracjonalizmu, a także od utopii do antyutopii (por. Sartori, 1994, s. 110—447).

Demokracja partyjna a Stronictwo Demokratyczne (SD)

W państwie o nazwie „Polska Rzeczpospolita Ludowa” (PRL), mimo współpracy z partią robotniczą i ludową oraz wynikających stąd określonych konsekwencji, Stronictwo Demokratyczne różniło się od swych sojuszników. Nie negując znaczenia własności państwowej, broniło prywatnych form gospodarowania i wysunęło liczne postulaty demokratyzujące ówczesny system polityczny. Były to ustrojowe koncepcje wzięte z kapitalizmu. Gdyby ówczesną myśl polityczną SD odnieść do warunków państwa demokratycznego, to należałoby umieścić je w centrum sceny politycznej. Z takimi zresztą partiami Zachodu SD utrzymywało wówczas kontakty (Żebrowski, 2003, s. 283; zob. Czubiński, 1998).

W tak kluczowym — dla demokracji w Polsce — roku 1989 reprezentanci Stronictwa Demokratycznego widoczni byli przy Okrągłym Stole. SD zdecydowało się zerwać układ z Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą (PZPR) i przystąpiło do nowej koalicji z udziałem „Solidarności” i Zjednoczonego Stronictwa Ludowego (ZSL). Przyczyniło się w ten sposób do powstania rządu z niekomunistycznym premierem. Równoległe z przemianami ustrojowymi w Polsce, już w końcu 1989 roku, SD — które demokrację popierało i w dużej części zaprogramowało — gwałtownie zaczęło tracić impet, wpływy polityczne oraz zdolność do formułowania ocen, stanowisk i programów. Najbardziej przedsiębiorczy działacze dążyli do szybkiego „zatarcia śladów” swojej politycznej przeszłości. Po 1989 roku szeregi SD opuściła duża część inteligencji, przewidując oskarżanie Stronictwa o współpracę z komunistami z PZPR. Zniknięcie z areny politycznej partii, której zawdzięczali swoje stanowiska w Sejmie, na wyższych uczelniach, w urzędach państwowych itd. sprzyjało im, bo oczyszczało ich kartotekę. Zrobili to więc w pełni świadomie, tworząc sobie dogodną pozycję do „zmiany barw partyjnych”. Nie bez znaczenia była też świadoma polityka deprawacji, demoralizacji szeregów SD prowadzona przez PZPR i tworzenie ze Stronictwa dobrego „punktu odbicia” do dalszej kariery

politycznej w służbie istniejącego systemu. Wielu ambitnych i młodych ludzi, chcąc uniknąć kompromitującego w środowisku inteligenckim szyldu PZPR, szukało schronienia w szeregach mającego niemarksistowski charakter SD. Po 1989 roku taka ochrona przestała im być potrzebna. Odpływ inteligencji zubożył SD i wpłynął na postawy całej bazy członkowskiej. Widząc bezradność SD i spory wewnętrzne, z jego szeregów wystąpili też prawie wszyscy rzemieślnicy. Nawiasem mówiąc, rzemiosło uległo w ten sposób rozproszeniu i w sensie politycznym straciło swe znaczenie (Żebrowski, 2003, s. 280; zob. Andrusiewicz, 1985).

W latach następnych podejmowana była przez SD aktywność polityczna i wewnątrzpartyjna, która zakończyła się porażką i potęgowała kryzys. Stronnictwo potwierdziło swą niezdolność do rywalizacji w środowisku politycznym. W tym okresie nie było w stanie zaoferować żadnej grupie społecznej wymiernych korzyści, a tym samym nie mogło liczyć na poparcie w wyborach. Wielokrotnie podejmowano kwestie rozliczenia się z przeszłością, bo przecież samo bycie w koalicji z PZPR i ZSL legitymizowało istniejący wówczas ustroj, ale nigdy nie uczyniono tego rzetelnie, dominowały głównie bezkrytyczne samoceny. Opinie wychodzące z zewnątrz, nie zawsze dla działaczy SD pochlebne, uznawano natomiast za złośliwe oraz tendencyjne i bagatelizowano je. Taka postawa stanowiła bezpośrednią przyczynę zawirowań w tej partii w latach dwudziestych XX wieku.

W latach 1990—2002 Stronnictwo Demokratyczne dryfowało po obrzeżach polskiego systemu partyjnego. Na osiągnięcie takiego stanu największy wpływ miały decyzje władz SD z okresu stanu wojennego, uległość kolejnych kierownictw SD wobec PZPR, świadoma deprawacja szeregów SD oraz odpływ z nich po 1989 roku inteligencji i rzemiosła, które stanowiły podstawę bazy społecznej tej partii. Brak w autorytaryzmie czynników mobilizujących przyzwyczaiał członków SD do różnych sytuacji, w których temu Stronnictwu coś się należało, i wpłynął na niezdolność do działań politycznych w warunkach konkurencji, w warunkach systemu demokratycznego — już nie tzw. demokracji ludowej, a demokracji partyjnej o liberalnym/pluralistycznym charakterze (Żebrowski, 2003, s. 281).

W pierwszym okresie III RP, a więc w okresie dla SD ubogim pod względem programowym, formułowane deklaracje, tezy i stanowiska, choć w wielu przypadkach mało precyzyjne, pozwalają jednak sytuować tę partię również w środku sceny politycznej. Tak bowiem, jak partie centrum, przy całej złożoności tego pojęcia, SD zmierzało do ustroju, w którym w centrum wszelkiej działalności jest człowiek, jego godność i dobro kojarzone umiejętnie z dobrem wspólnym. W przyjmowanych stanowiskach SD akcentowało kwestie patriotyzmu, dobrobytu, postępu społecznego, ale także moralności, praworządności, bezpieczeństwa, tolerancji, kultury, nauki, oświaty i ekologii oraz praw, a także wolności człowieka i obywatela. Ujmowane w ten sposób cele SD chciało reali-

zować w warunkach systemu demokratycznego, gdzie interesy jednostek będą integralnie powiązane z interesami narodu i państwa. Uważano wtedy, że w sferze gospodarczej obowiązywać powinny prawa rynku, jednak w dziedzinach kluczowych, zdaniem SD, niezbędny był interwencjonizm państwa — chociażby po to, aby zapewnić opiekę społeczną w podstawowym zakresie i normalne życie ludziom pozbawionym pracy lub niezdolnym do niej. Istotną przesłanką podczas tworzenia tak ujmowanego politycznie programu partyjnego były orientacje polityczne (często skrajne) i przekonania ideowe członków SD, jak również preferencje wyborców, do których partia chciała się odwołać. Połączenie wartości zarówno prawicowych, jak i lewicowych stało się trudnym wyzwaniem. Idee centrowe, a więc pośrednie, kompromisowe wobec obu skrajnych orientacji, przynieść mogły SD najbardziej pożądane rezultaty. Przebywanie w politycznym centrum dawałoby dość dużą elastyczność, możliwość wyboru najbardziej w danej chwili korzystnych rozwiązań i zawierania taktycznych koalicji z partiami zarówno prawej, jak i lewej strony sceny politycznej. Do wyboru takiej opcji zachęcała też słabość innych partii tego obszaru, a także tradycja i konsekwencja programowa (Żebrowski, 2003, s. 284).

W okresie 2009—2019 roku w Stronnictwie Demokratycznym doszło do wielu zmian, przeprowadzonych w celu aktywnego wsparcia demokratycznych zmian w Polsce i samym Stronnictwie. Przyczyniły się one do wzmocnienia strukturalnego partii i zapewniły dalsze umocnienie jej pozycji w polskim systemie partyjnym, szczególnie z punktu widzenia kreacji modernistycznego programu politycznego. Jest to szczególnie istotne, gdyż przykład definiowania partii przez pryzmat jej programu można znaleźć już w rozważaniach Edmunda Burka, który w XVIII wieku zaproponował, aby za partię uznać swego rodzaju zjednoczenie ludzi oparte na wyznawanych przez nich wspólnie zasadach — w ramach założeń programowych. Z tego powodu Stronnictwo Demokratyczne *Anno Domini 2020* jest nowoczesną partią polityczną skoncentrowaną na programie, jednocześnie zorientowaną na wzmocnieniu strukturalnym, stwarzającym podstawę do realnego wpływu partii na sytuację polityczną w Polsce (Kosowska-Gąstoł, 2019, s. 118).

Demokracja partyjna w rozumieniu systemowym i instytucjonalnym na przykładzie Stronnictwa Demokratycznego

Demokracja partyjna w rozumieniu Sartoriego prowadzi do przekonania, że partia polityczna to podmiot, który należy definiować jako zorganizowaną strukturę systemową. W niej ujawniają się i praktykowane są (pozytywnie lub negatywnie) określone wzorce zachowań politycznych i aktywności w prze-

strzeni władzy. Innymi słowy, o ile w myśl definicji funkcjonalnych zwraca się uwagę na to, co partie robią, o tyle w myśl definicji strukturalnych podejmowane są próby odpowiedzi na pytanie o ich konstrukcję i ich trwałość jako organizacji politycznych. Z tego względu w zaadaptowanym na użytek niniejszego artykułu systemowym ujęciu strukturalnym Stronnictwo Demokratyczne to zbiór elementów (struktura), które pozostają z sobą we wzajemnych interakcjach, lub też proces rozumiany jako zespół zachowań lub stosunków wewnątrzsystemowych (wewnątrzpartyjnych) (Gomółka, 2019, s. 20—45),

W konsekwencji takiego założenia przedmiotem podjętego problemu badawczego jest struktura wewnętrzna Stronnictwa Demokratycznego rozumiana jako systemowe „wnętrze” partii politycznej, wraz z jego mechanizmami zmiany i regulacji. To w ramach tej struktury zaobserwować można fenomen rozwoju demokracji partyjnej, z odwołaniem do teorii demokracji Sartoriego (Granda, Iran, Mesa, 2015, s. 20—31).

Badanie funkcjonowania systemu partii politycznej (jego ruch wyrażany w postaci procesów rozwoju i zmian) prowadzone jest przez autora z punktu widzenia analizy zmiennych niezależnych i zależnych. Zmienne niezależne to stałe zasady (reguły) opisujące cele, środki i zasoby Stronnictwa Demokratycznego. Sprowadzają się one do katalogu regulacji (statutowych) warunkujących pozycję i rolę systemu, jego równowagę lub nierównowagę, stabilność lub niestabilność, zdolność lub niezdolność do kontrolowania swego środowiska. Odzwierciedlają one również trwałość badanego systemu partii politycznej. Natomiast zmienne zależne związane są przede wszystkim z jego procesami adaptacyjnymi i antycypacyjnymi. Podlegają one transformacji, wzajemnemu warunkowaniu się i dopełnianiu. Do zmiennych niezależnych należy przed wszystkim polityczne *modus operandi* Stronnictwa Demokratycznego wraz z mechanizmami zmiany (partyjnej i politycznej). Z tego względu główną zmienną zależną, podlegającą wyjaśnianiu i analizie jest tu dynamika przekształceń systemu partii politycznej, ze szczególnym uwzględnieniem jego środowiska wewnętrznego, zdolności do zarządzania systemem (strukturą systemu), a tym samym zdolność do odzyskiwania równowagi w następstwie pojawiających się jej zakłóceń, a tych w historii politycznej SD zdarzało się bardzo wiele. Mamy tu więc do czynienia z ciągiem zmiennych modyfikujących i przekształcających system tej bardzo interesującej poznawczo partii politycznej.

Stronnictwo Demokratyczne, założone w 1937 roku, jest partią polityczną, która działa w ramach obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej prawa oraz swego statutu. Rocznica uchwalenia Konstytucji 3 maja jest świętem Stronnictwa. Cele i formy działalności SD określono w uchwałach i deklaracjach programowych, zgodnie z wymogami polskiej racji stanu i porządkiem konstytucyjnym Rzeczypospolitej Polskiej. Stronnictwo Demokratyczne odwołując się do kanonu Sartoriego, kieruje się w swej aktywności zasadami demokracji, jawności, szacunku dla prawa, etyki i dobrych obyczajów oraz wolą większości —

z zachowaniem prawa mniejszości do głoszenia i obrony swoich poglądów (*Statut*, 2013, s. 2).

Każdy członek SD realizując zasadę systemowego oddziaływania *opt out*, ma prawo: — w sposób nieskrępowany wyrażać swoje stanowisko na zebraniach partyjnych;

- uczestniczyć w konstruowaniu programu politycznego i wyborczego SD oraz założeń polityki SD;
- uzyskiwać informacje o działalności SD i jej wszystkich władz oraz o działalności przedstawicieli SD we władzach publicznych;
- kandydować na każdą funkcję i do każdej władzy w SD zgodnie z przepisami Statutu i regulaminów wyborczych uchwalanych przez poszczególne władze;
- zgłaszać, w czasie wyborów do władz SD, kandydaturę swoją lub innego członka SD, zgodnie z obowiązującymi zasadami wyborczymi;
- ubiegać się z rekomendacji SD o mandat do władzy publicznej oraz korzystać z poparcia SD w kampaniach wyborczych, w granicach określonych przez odpowiednie władze SD;
- korzystać, w przypadku doznania krzywdy w czasie działalności politycznej oraz w trudnych sprawach osobistych, z obrony władz SD;
- korzystać z pomocy władz SD w wykonaniu swych obowiązków i praw partyjnych;
- nosić odznakę Stronnictwa Demokratycznego (*Statut*, 2013, s. 5).

Z kolei w zakresie systemowego *opt in* każdy członek SD ma obowiązek:

- brać aktywny udział w realizacji celów SD i rzetelnie wypełniać swe powinności;
- sumiennie i rzetelnie wypełniać mandat członka władz SD na każdym szczeblu;
- dbać o dobre imię SD, propagować zasady ideowe oraz program SD;
- uczestniczyć w działalności SD;
- przestrzegać postanowień Statutu SD i wykonywać uchwały władz SD;
- zjednywać i pozyskiwać nowych członków, sympatyków i zwolenników SD;
- opłacać składki członkowskie.

Z punktu widzenia analizy instytucjonalnej o systemowym charakterze warto podkreślić rozbudowany podsystem organów wewnętrznych Stronnictwa Demokratycznego. Naczelnymi władzami SD są: Kongres SD, Rada Naczelna SD, Przewodniczący SD, Zarząd Główny SD, Naczelna Komisja Rewizyjna SD, Naczelny Sąd Partyjny SD. Do kompetencji Kongresu w sposób poliarchiczny należy:

- uchwalanie dokumentów programowych;
- uchwalanie Statutu SD i zmian w Statucie SD;
- udzielanie — na wnioski Naczelnej Komisji Rewizyjnej SD — absolutorium Przewodniczącemu SD, Radzie Naczelnej i Zarządowi Głównemu SD;

- ustalanie liczby członków Rady Naczelnej SD, liczby członków Naczelnej Komisji Rewizyjnej SD i liczby członków Naczelnego Sądu Partyjnego SD;
- wybór i odwołanie Przewodniczącego SD;
- wybór i odwołanie członków Rady Naczelnej SD, członków Naczelnej Komisji Rewizyjnej SD i członków Naczelnego Sądu Partyjnego SD;
- uchwalanie regulaminu obrad Kongresu SD (*Statut*, 2013, s. 8).

Bardzo istotne dla funkcjonowania systemu instytucjonalnego SD jest sprzężenie zwrotne pomiędzy decyzjami a żądaniami i poparciami. Bodźce wysyłane (emitowane) przez system partii poddawane są przetworzeniu — głównie przez jego środowisko wewnętrzne. Istotna jest w tej sytuacji zdolność ośrodka decyzyjnego do wywoływania — w środowisku systemu — dodatniego sprzężenia synergetycznego (rozwojowego), które ma charakter wspierający dla działań podejmowanych przez system. Efektem tego sprzężenia może być wzajemne wzmocnienie się jego elementów, powodujące powstawanie pewnej nadwyżki potencjału w stosunku do prostej sumy ich działań. Jeśli taki mechanizm zostanie uruchomiony, to zdolności decyzyjne i wykonawcze systemu wyraźnie wzrosną. Nie można jednak wykluczyć, że system zacznie generować sprzężenia zwrotne — o ujemnym potencjale. Może więc podejmować takie działania (na wyjściach — *outputs*), które w skutkach okazać się mogą dysfunkcyjne (na wejściach — *inputs*). Chodzi tu przede wszystkim o rozbieżne potrzeby i interesy systemu partii jako całości oraz jego środowiska.

Konwersja wewnątrzsystemowa opiera się natomiast na przetwarzaniu przez system wewnątrzpartyjny bodźców płynących z jego środowiska na podejmowane przez siebie reakcje. Jest to proces przekształcania *inputs* w *outputs*, który polega na oddziaływaniu na siebie nawzajem powiązanych z sobą elementów systemu, występujących w ramach jego struktury. W realiach SD ma to bardzo istotne znaczenie dla skali i jakości decyzji podejmowanych w systemie.

W praktyce Stronictwa Demokratycznego zarówno sprzężenia zwrotne, jak i konwersja wewnątrzsystemowa odbywają się poprzez Radę Naczelną, która jest najwyższą władzą uchwałodawczą SD między Kongresami SD, oraz w niej. Rada Naczelna SD zwoływana jest w miarę potrzeb, co najmniej raz na pół roku. Do kompetencji Rady Naczelnej SD należy realizacja programu SD oraz uchwał Kongresu SD, zwoływanie Kongresu SD, a także ustalanie kalendarza wyborczego oraz zasad wyborów w SD. Rada Naczelna z odwołaniem do zasad demokracji partyjnej Sartoriego ustala kierunki działań politycznych i organizacyjnych istotnych dla SD (co jest niezwykle istotne dla zachowania równowagi wewnątrzsystemowej partii). Przyjmuje ona zasady udziału SD w wyborach oraz upoważnia Zarząd Główny do zawierania koalicji i porozumień wyborczych oraz powyborczych. Rada Naczelna jest także aktywna w zakresie ustalania zasad wyłaniania i zatwierdzania kandydatów SD do Sejmu, Senatu, Parlamentu Europejskiego, na urząd Prezydenta RP i organów samorządu terytorialnego. Pracami Rady Naczelnej SD kieruje Przewodniczący SD lub

z jego upoważnienia jeden Wiceprzewodniczący Rady Naczelnej SD. W posiedzeniach Rady Naczelnej uczestniczą: Przewodniczący Naczelnego Sądu Partyjnego oraz Przewodniczący Naczelnej Komisji Rewizyjnej SD (*Statut*, 2013, s. 8—9).

Istotną jest tu także analiza interakcji zachodzących między elementami systemu, które mimo ich intensywności powinny prowadzić do jego utrzymania w stanie zbliżonym do homeostazy, która jest funkcją sprzężeń i konwersji wewnątrzsystemowej — pod warunkiem jednak, że dochodzi do kompensowania naturalnych zakłóceń (wywołanych tymi interakcjami) w systemie przez *feedback*, czyli proces korekt wewnątrzsystemowych. Ma to bezpośredni związek ze zdolnością partii politycznej do samoorganizacji (regeneracji) systemowej, jej wydolnością i odpornością na przeciążenia. Homeostatem jest tu element systemu, stanowiący rozbudowany ośrodek decydowania politycznego (Zarząd Główny SD), odpowiedzialny za usuwanie odchyłeń pomiędzy stanem pożądanym i stanem istniejącym. W systemie demokracji partyjnej wyróżnia się trzy podstawowe typy równowagi i dąży do jej utrzymania. Pierwszy i najważniejszy z typów równowagi, *grands équilibres*, zachodzi między politykami i formami współpracy w ramach partii politycznej, drugi — między materią aktywności partii a procedurami i instytucjami partyjnymi, oraz trzeci — pomiędzy działaniami o charakterze politycznym, które stanowią trzon systemu Stronnictwa Demokratycznego.

Zarząd Główny SD określa kierunki i prowadzi bieżącą działalność polityczną/partijną, sprawuje kierownictwo organizacyjne, realizuje funkcję komitetu wyborczego, inicjuje plany operacyjne, typuje do akceptacji Rady Naczelnej kandydatów SD w wyborach parlamentarnych, do Parlamentu Europejskiego oraz na urząd Prezydenta RP, nadzoruje koordynuje działalność organizacji regionalnych SD, organizuje Kongres i posiedzenia Rady Naczelnej. Do szczególnych kompetencji Zarządu Głównego SD należy kierowanie bieżącą działalnością, zajmowanie stanowiska w sprawach będących przedmiotem zainteresowań SD, tworzenie i rozwiązywanie struktur regionalnych oraz określenie i zmiana zasięgu ich działania oraz powoływanie rzecznika prasowego i innych funkcji potrzebnych do działania partii, realizowanie uchwał Kongresu i Rady Naczelnej. Do władzy zarządu należy też uchylanie uchwał władz szczebla niższego sprzecznych z obowiązującym prawem, statutem SD, programem lub uchwałami szczebla naczelnego i szczebla regionalnego albo z innych ważnych przyczyn. W skład Zarządu Głównego SD wchodzi: Przewodniczący SD, nie mniej niż dwóch Wiceprzewodniczących SD, Sekretarz Generalny SD, Skarbnik SD, członkowie wybrani na wniosek Przewodniczącego SD w liczbie ustalonej przez Radę Naczelną SD. Pracami Zarządu Głównego SD kieruje Przewodniczący SD lub z jego upoważnienia Wiceprzewodniczący SD. Na posiedzenia Zarządu Głównego SD zapraszani są: Przewodniczący Naczelnej Komisji Rewizyjnej SD, Przewodniczący Naczelnego Sądu Partyjnego (*Statut*, 2013, s. 10—11).

Przewodniczący SD stoi na czele Zarządu Głównego SD i Rady Naczelnej SD, bieżąco zarządza działalnością partii i reprezentuje partię na zewnątrz. Do kompetencji Przewodniczącego SD należy: kierowanie działalnością polityczną i organizacyjną SD, kierowanie pracami Zarządu Głównego SD i Rady Naczelnej SD, realizacja uchwał Kongresu SD, Rady Naczelnej SD i Zarządu Głównego SD, powoływanie swoich pełnomocników, wnioskowanie w sprawach odwołania podległych mu członków władz wykonawczych oraz struktur administracyjno-organizacyjnych, określanie zakresu zadań i kompetencji osób sprawujących funkcje wykonawcze w organach naczelnych i terenowych SD, określanie zadań jednostek organizacyjnych powoływanych do bieżącej działalności oraz powoływanie i odwoływanie kierowników tych jednostek, zatwierdzanie zasad wynagradzania pracowników Stronnictwa Demokratycznego i inne czynności wynikające z niniejszego Statutu oraz uchwał władz naczelnych SD (*Statut*, 2013, s. 10—11).

Stronnictwo Demokratyczne jako systemowa, ustrukturyzowana precyzyjnie całość nadal zainteresowane jest swoim istnieniem i rozwojem. Stanowi ciągle dynamiczny, sprawnie działający system, a w związku z tym zdolny do uruchamiania mechanizmów regulacyjnych, odpornych na środowiskowe zakłócenia oraz władny do stabilizowania systemu. Bez względu na różnorodność (pluralizm), intensywność fragmentaryzacji polityki oraz kryzysogenność sytuacji politycznej w Polsce SD udowodniło, że jeżeli przestanie wzmacniać podstawowe wartości warunkujące legitymizację swego systemu i nie będzie „wyzwalać energii” potrzebnej do utrzymania się w równowadze systemowej, naruszy swe podstawy funkcjonalne, które mogą zagrozić jego istnieniu.

Z uwagi na konieczność pozostania w równowadze systemowej wszyscy członkowie SD należą do klubów SD. Klub tworzy co najmniej 5 członków SD z terenu dzielnicy, gminy lub miasta. Klub SD jest powoływany przez Zarząd Regionalny SD i przez niego rozwiązywany — po zasięgnięciu opinii właściwego terytorialnie Zarządu Powiatowego SD. Zarząd też określa zasięg terytorialny lub środowiskowy jego działania. Zarząd Powiatowy wydaje opinie w ciągu miesiąca od dnia otrzymania wniosku od Zarządu Regionalnego. Po tym terminie wymóg zasięgnięcia opinii uważa się za spełniony. Od decyzji Zarządu Regionalnego SD przysługuje odwołanie do Zarządu Głównego SD w terminie 14 dni od jej doręczenia. W uzasadnionych przypadkach mogą być tworzone kluby środowiskowe. Klub SD organizuje działalność partyjną członków, zajmując stanowisko w sprawach związanych z działalnością SD i jej programem. Klub SD wydaje opinie i rekomendacje na funkcje partyjne i do władz publicznych. Władzami klubu są: Zebranie członków klubu, Zarząd klubu wybierany przez członków klubu ze swego grona, w którego skład wchodzi: Przewodniczący klubu i członkowie Zarządu w liczbie nie większej niż 14. Zarząd klubu wybiera następnie ze swego grona na wniosek Przewodniczącego klubu: od 1 do 4 Wiceprzewodniczących klubu, Sekretarza klubu, Skarbnika klubu. Do kompe-

tencji zebrania członków klubu należy wytyczanie kierunków działalności klubu, wybór zarządu klubu i nadzorowanie jego prac oraz inne kompetencje wynikające ze Statutu. Do kompetencji Zarządu klubu należy bieżące kierowanie działalnością, organizowanie jego prac, reprezentowanie klubu na zewnątrz oraz inne kompetencje wynikające ze Statutu. Zebranie członków klubu SD zwołuje Przewodniczący klubu nie rzadziej niż raz na trzy miesiące (*Statut*, 2013, s. 16).

W miarę potrzeb władze SD mogą powołać rady środowiskowe i zespoły problemowe w celu realizacji określonych zadań programowych. Skład, zasady działania i tryb powoływania rad środowiskowych i zespołów problemowych ustala Zarząd Główny SD lub Zarząd Regionalny. W pracach rad środowiskowych i zespołów problemowych mogą uczestniczyć osoby niebędące członkami Stronnictwa. Rady środowiskowe i zespoły problemowe w swej działalności są zobowiązane kierować się zasadami zgodnymi ze Statutem i programem. Władze SD mogą inicjować dyskusje na przeznaczonych do tego forach (*Statut*, 2013, s. 18).

Stronnictwo Demokratyczne a demokracja partyjna w rozumieniu programowym

W myśl treści dokumentów programowych Stronnictwa Demokratycznego oraz kanonów paradygmatycznego i teoretycznego, które przygotował Sartori, współczesne państwo demokratyczne to przede wszystkim wspólny wysiłek obywateli na rzecz zadań, których nie są w stanie wykonać osobiście, z pomocą rodziny lub we wspólnotach lokalnych, i na rzecz przedsięwzięć, które pozwolą skutecznie stawić czoło nowym wyzwaniom wewnętrznym i zewnętrznym. Wysiłek ten dokonuje się za pośrednictwem instytucji, które umożliwią realizację różnorodnych interesów i projektów niebędących w kolizji z interesami innych obywateli, zapewnia także wszystkim bezpieczeństwo i ochronę godności. Z tego powodu wspólnota polityczna (jaką jest partia polityczna) tworząca takie państwo musi uwzględniać interesy wszystkich swoich członków i ich grup, musi chcieć je ujawnić, porównać, konfrontować i demokratycznie podejmować decyzje. Musi więc być pluralistyczna, wielotożsamościowa, musi mieścić w sobie różne kodeksy moralne, różne koncepcje dobra, różne opcje światopoglądowe i różne warianty pamięci historycznej (*Program*, 2013, s. 1).

Ramą dla działalności SD jest Konstytucja RP. Obecnej Konstytucji SD strzeże jako gwarancji demokracji i stabilności jej reguł. Stronnictwo nie zgadza się na pochopne jej zmienianie, omijanie lub lekceważenie i domaga się jej skutecznego wypełniania we wszystkich dziedzinach i wobec wszystkich

obywateli. SD zwraca też uwagę na kształtowanie właściwego obyczaju konstytucyjnego. W tym kontekście dobre rządzenie, zdaniem SD, wymaga zmiany w sposobie sprawowania władzy państwowej. Stronnictwo Demokratyczne za swoje strategiczne zadanie przyjmuje reorientację polskiej polityki, skoncentrowanie jej na rzeczywistych potrzebach Polaków. Dobre rządzenie polega na trafnym identyfikowaniu tych potrzeb we wszystkich obszarach ludzkiej aktywności, przewidywaniu ich i pragmatycznym ich spełnianiu (*Program*, 2013, s. 1).

Stronnictwo Demokratyczne uważa, że działalność polskich partii politycznych jest przedmiotem powszechnego zawodu i krytyki. Są one dziś bardziej „przedsiębiorstwami wyborczymi” niż instytucjami dbającymi o jakość debaty publicznej oraz angażowanie obywateli w sprawy państwa. System ich finansowania konserwuje ten stan rzeczy. Zdaniem działaczy SD polskie partie polityczne mają charakter wodzowski, a ich rzeczywista organizacja wewnętrzna oparta jest na zasadzie „centralizmu demokratycznego”, co skutkuje zanikiem wewnętrznej dyskusji i całkowitym podporządkowaniem struktur lokalnych władzom centralnym. Za główne przyczyny patologii polskiego systemu partyjnego uważają kontrowersyjną decyzję o hojnym finansowaniu działalności partii ze środków publicznych oraz obecny kształt ustawy o partiach politycznych. W tym kontekście Stronnictwo rozwijając zasady demokracji partyjnej Sartoriego, proponuje:

- zmniejszenie rozpiętości między maksymalną a minimalną subwencją oraz ograniczenie maksymalnej subwencji do 10 mln zł rocznie;
- nakaz wykorzystywania połowy subwencji na cele inne niż wyborcze (np. na prace badawcze, edukacyjne, programowe);
- zakaz finansowania z subwencji wydatków na billboardy i reklamy w mediach elektronicznych;
- przyznanie subwencji tylko tym partiom, które wyłaniają swoich kandydatów do wyborów poprzez prawyborcy;
- naliczanie corocznej subwencji dla danej partii w relacji do liczby posłów deklarujących przynależność do jej klubu;
- zmianę ustawy o partiach politycznych polegającą na nakazie wprowadzenia do statutów partii politycznych przepisów gwarantujących w pełni demokratyczny charakter wyborów wewnątrzpartyjnych na wszystkich szczeblach jej struktury (*Program*, 2013, s. 3).

Stronnictwo Demokratyczne opowiada się także za koniecznym dokończeniem reformy administracyjnej państwa poprzez przeniesienie części nieuzasadnionych kompetencji, pozostawionych jeszcze w administracji centralnej, do samorządu terytorialnego wraz z odpowiednim zabezpieczeniem środków na ich realizację. Chodzi też o konsekwentne stosowanie zasady pomocniczości i wprowadzenie takich zmian prawnych, by gmina uzyskała realne możliwości podejmowania wszystkich spraw publicznych o znaczeniu lokalnym i mogła tym samym skutecznie reagować na zgłaszane przez mieszkańców postulaty. Zdaniem SD należy także:

- zwiększyć kompetencje zarządów województw samorządowych kosztem uprawnień wojewodów;
- wzmocnić rolę dochodów własnych gmin i poddać kontroli sądowej zasadę nienakładania na samorządy nowych obowiązków bez dodatkowych adekwatnych do tych zadań środków finansowych;
- przywrócić zniesioną w 2002 roku możliwość łączenia mandatu samorządowego z mandatem parlamentarnym (*Program*, 2013, s. 6—7).

Zdaniem SD budowa w pełni demokratycznego państwa nie jest możliwa bez rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, w którym aktywni i odpowiedzialni obywatele mają prawo i zdolności do samoorganizacji. Społeczeństwo takie wiele ważnych celów publicznych — takich na przykład, jak walka z wykluczeniem społecznym, ochrona zdrowia, edukacja czy ochrona środowiska — osiąga, opierając się na inicjatywach oddolnych. Relacja państwa i społeczeństwa obywatelskiego powinna polegać na zasadzie delegowania władzy, prawa i odpowiedzialności wszędzie tam, gdzie lokalna znajomość problemów i możliwości działania, połączona ze społeczną partycypacją, daje szansę na efektywniejsze i tańsze reagowanie na społeczne potrzeby. W Polsce działa kilkadziesiąt tysięcy organizacji pozarządowych realizujących swoje cele statutowe oraz w coraz większym stopniu zadania publiczne w ramach współpracy z administracją. Pracownicy tych organizacji i działający w nich wolontariusze to specjaliści w swoich dziedzinach, doskonale znający problemy i potrzeby w przestrzeni własnej aktywności. Stronnictwo Demokratyczne będzie pręźnie działać na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i tworzenia jak najlepszych warunków działania dla funkcjonujących w jego obszarze organizacji pozarządowych. W tym kontekście w SD uważa się, że należy doprowadzić do:

- zmiany relacji między administracją rządową i samorządową z jednej a organizacjami pozarządowymi z drugiej strony — w taki sposób, by organizacje pozarządowe przestały być postrzegane jako roszczeniowy klient, a zaczęły być traktowane jako cenny partner, który realizując swoje cele statutowe, potrafi, zgodnie z własnymi wartościami i standardami działania, wspomóc lub wyręczyć państwo w wypełnianiu niektórych jego zadań;
- wspierania ekonomii społecznej poprzez rozwój spółdzielni socjalnych, przedsiębiorstw społecznych i organizacji przeznaczających zyski na statutowe cele społeczne;
- uproszczenia na wszystkich poziomach — tj. projektowania, dystrybucji i rozliczania — procedur funkcjonowania systemu adresowanych do organizacji pozarządowych funduszy publicznych bądź funduszy redystrybuowanych przez podmioty publiczne;
- zwiększenia dostępności środków finansowych dla małych lub lokalnych organizacji pozarządowych (*Program*, 2013, s. 7).

Podsumowanie

Konieczność instytucjonalizacji partii politycznych w odniesieniu do nowej pluralistycznej sytuacji politycznej powstała w Polsce w wyniku przemian ustrojowych rozpoczętych w 1989 roku. Funkcjonujący do tego czasu system partyjny PRL został zdefiniowany w Konstytucji PRL z 1952 roku. Nowelizacja Konstytucji wprowadzona 10 lutego 1976 roku określała dominującą rolę partii hegemonicznej oraz zakres pluralizmu politycznego, uniemożliwiając powstanie pseudodemokratycznego systemu partyjnego. W art. 2a ust. 1 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej określono, że „przewodnią siłą społeczeństwa w budowie socjalizmu jest Polska Zjednoczona Partia Robotnicza” (*Konstytucja PRL*, 1952, s. 5), z kolei w art. 2 ust. 2 wskazano, iż „współdziałanie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego stanowi podstawę Frontu Jedności Narodu” (*Konstytucja PRL*, 1952, s. 5).

Jedną z cech demokracji partyjnej jest zasada pluralizmu politycznego, gwarantująca pluralizm partii politycznych. Oznacza to, że regulacje prawne stanowią rękojmię swobody zrzeszania się obywateli w partie polityczne i swobody ich funkcjonowania. Możliwość tworzenia partii politycznych i ich udział w walce politycznej regulują odpowiednie przepisy. Zasada pluralizmu politycznego została w prawie polskim wprowadzona po odsunięciu PZPR od samodzielnego rządzenia. Zamiast uprzywilejowanej konstytucyjnie roli jednej partii — w nowelizacji Konstytucji PRL z dnia 29 grudnia 1989 roku zaproponowano przepisy pluralistyczne. W znowelizowanym art. 4 ust. 1 Konstytucji zapisano: „Partie polityczne zrzeszają na zasadach dobrowolności i równości obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w celu wpływania metodami demokratycznymi na kształtowanie polityki państwa”. W ust. 2 wskazano, że to Trybunał Konstytucyjny będzie orzekał o sprzeczności celów lub działalności partii z Konstytucją (Marcinkowski, 2014, s. 60—88).

Istnienie partii politycznych jako koniecznego elementu życia społecznego wynika z zacytowanych uprzednio norm konstytucyjnych. Zasada demokratycznego państwa prawnego sformułowana w art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (*Konstytucja RP*, 1997, s. 18), prowadzi do uznania demokratycznego porządku państwa. Do cech demokratycznego systemu, najczęściej wymienianych w różnego rodzaju doktrynach prawnych i koncepcjach politologicznych, należy zaliczyć między innymi uznanie zasady suwerenności ludu/narodu/społeczeństwa za podstawę systemu prawnopolitycznego oraz uznanie zasady pluralizmu politycznego (Bożyk, 2006, s. 9; Bałaban, 2005, s. 33—38). Obie te zasady stwarzają możliwości zaistnienia partii politycznych, a nawet w pewnym sensie ją narzucają. Suwerenny lud może realizować swoje władcze prerogaty

wy w zorganizowanej formie na zasadach pluralizmu politycznego dzięki partiom politycznym (Marcinkowski, 2014, s. 5—43).

Partie polityczne w III RP stały się nieodłącznym elementem demokracji przedstawicielskiej według Sartoriego. Należy jednak zauważyć, że termin *partia* może mieć zróżnicowane konotacje w zależności od systemu politycznego, w którym ów twór polityczny występuje. W czasach PRL słowo to nie wymagało dodatkowych przymiotników i było rozumiane jednoznacznie. Określenie *partia* używane bezprzymiotnikowo odnosiło się zawsze do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Nie było więc wątpliwości, jakiego desygnatu dotyczyły terminy pochodne, jak przymiotnik „partyjny” czy hasła polityczne, na przykład „Partia z narodem. Naród z partią”. Recepcja terminu *partia polityczna* zaczęła się zmieniać wraz ze zmianami społeczno-politycznymi zapoczątkowanymi w 1989 roku. Powstanie systemu wielopartyjnego poszerzyło konotacje terminu *partia polityczna*, zbliżając go do znaczenia, jakie nadaje się mu w terminologii opisującej systemy partyjne państw demokratycznych (Marcinkowski, 2014, s. 33—45).

Przeprowadzona w artykule analiza demokracji partyjnej według Sartoriego odnosząca się do Stronnictwa Demokratycznego pozwala na wyciągnięcie kilku wniosków badawczych. Po pierwsze, partia ta po 1989 roku wpisała się jednoznacznie w proces spinania sfery instytucji władzy państwowej z aktywnością wspólnoty obywatelskiej (Przybylski, 2000, s. 214). Stała się więc elementem łączącym sferę Lockowskiego społeczeństwa politycznego (obywatelskiego) z instytucjonalnym poziomem władzy państwowej (Locke, 1992, s. 21; Marcinkowski, 2001, s. 15—17). Tym bardziej, że stała się „organizacją polityczną o charakterze systemowym, skupiającą ludzi mających wspólny cel, dotyczący podstawowych spraw życia społecznego i wspólny program wiodący do tego celu” (Krukowski, 2002, s. 37). Natomiast jako strukturalna instytucja polityczna SD dąży do realizacji swego programu, kładąc nacisk na własną strukturę organizacyjną. Po drugie, SD wpisuje się w definicję partii politycznej zawartej w ustawie o partiach politycznych. Stronnictwo Demokratyczne jest w tym kontekście dobrowolną — występującą pod swoją nazwą — organizacją stawiającą sobie za cel udział w życiu publicznym poprzez wywieranie metodami demokratycznymi wpływu na kształtowanie polityki państwa lub sprawowanie władzy publicznej (Ustawa, 1997, s. 4). I po trzecie, SD jest partią opartą na zasadzie wewnętrznej demokracji — taką, w której obowiązują reguły demokracji podczas podejmowania decyzji czy też wyboru przywódców, a organizacje lokalne cieszą się znacznym zakresem autonomii w stosunku do centrali. Stronnictwo Demokratyczne wypełnia wszystkie standardy demokracji partyjnej według Sartoriego:

- wyłania elitę władzy w państwie;
- stanowi forum dystrybucji demokratycznej władzy w państwie;
- wpływa na kształt opinii publicznej, formułuje doktryny i programy polityczne;

- legitymizuje system polityczny w Polsce;
- wiąże także państwo ze społeczeństwem i stanowi forum reprezentacji politycznej ludu — jako ogółu obywateli w przestrzeni *demos*;
- integruje społeczeństwo w sferze życia politycznego i uczestniczy w dynamicznym kształtowaniu i funkcjonowaniu systemu partyjnego i politycznego w Polsce (zob. Wojtaszczyk, 1998; Stelmach, 2013).

Dziś zasadniczego znaczenia nabiera pytanie o przyszłość tej partii. Jedyne teoretycznie można założyć, że szansa powrotu SD na scenę polityczną wiąże się z konsekwentnym jej udziałem w wyborach pod własnym szyldem i z własnym programem. Pozwoliłoby to utrwalić stary i zdobyć nowy elektorat oraz zmobilizować wyborców wokół idei demokratycznych, tak bliskich SD. Liczyć się tu trzeba z kilku-, a nawet kilkunastoletnim procesem odbudowy politycznych wpływów. Przeprowadzone badania i cały kontekst procesów związanych z wewnętrznym funkcjonowaniem SD pozwalają naukowo stwierdzić, że to zadanie jest możliwe, gdyż partia ta posiada doświadczenie polityczne, tak ważne dla trwałości systemu politycznego w Polsce (Żebrowski, 2003, s. 282).

W wariancie zakładającym wzmocnienie SD członkowie tej partii powinni odpowiedzieć sobie na pytanie: Czy swą ofertę programową kierować do określonej grupy społecznej, czy do całego społeczeństwa? Ukierunkowanie działalności na średnich i drobnych przedsiębiorców, rzemieślników i kupców — a więc tzw. tradycyjne środowiska oddziaływania SD — wymagałoby dopasowania struktury organizacyjnej do potrzeb tego typu elektoratu, do czego demokraci są najbardziej przygotowani. Penetracja tych środowisk mogłaby doprowadzić też do wzrostu liczby członków i sympatyków SD. Chęć odwołania się w programie do całego społeczeństwa wymagać będzie jeszcze bardziej rozbudowanej struktury organizacyjnej. W obu przypadkach struktura organizacyjna musi zapewnić kierownictwu możliwość podejmowania szybkich i trafnych decyzji, jednocześnie umożliwić ścieranie się różnych zdań i poglądów. Duże znaczenie będzie miał tu sprawny obieg informacji, co zresztą w obecnej dobie jest niezbędnym warunkiem do prowadzenia jakiegokolwiek działalności partyjnej. Zachęcająca jest też penetracja tej części społeczeństwa, która nie bierze udziału w wyborach, i odwołanie się do jej potrzeb, również do wyborców niezdecydowanych, a więc tych, którzy nie mają określonej stałej preferencji i decyzje podejmują na kilka dni przed wyborami. Kolejnym problemem, przed którym stanie kierownictwo partii, będzie usytuowanie jej w zmieniającej się przestrzeni politycznej. Opcja prawicowa, lewicowa czy centrowa muszą wynikać z katalogu kwestii problemowych umieszczonych w programie politycznym. Biorąc pod uwagę dotychczasową myśl polityczną, najkorzystniejsze byłoby umieszczenie ugrupowania w centrum przestrzeni rywalizacji politycznej (Żebrowski, 2003, s. 283 i nast.).

W roku 2019 Stronictwo Demokratyczne obchodziło 80-lecie swojej działalności politycznej, natomiast rok później odbył się już XXVIII Kongres SD.

W tym kontekście partia ta ze swymi ideami demokratyczno-liberalnymi łączenia idei wolności i równości oraz silną strukturą systemową będzie nadal realizowała koncepcję demokracji partyjnej, dążąc do neutralizowania wielu procesów zniekształcania demokracji w Polsce, o których pisał wcześniej Sartori, zwłaszcza że SD posiadając strukturę gotową do intensywnego zaangażowania politycznego, aktywnie korzysta z najpopularniejszych narzędzi komunikacji umożliwiających kreowanie wizerunku partii politycznej. Nawiązuje też interaktywny dialog w schemacie „wielu do wielu”, oznaczający równorzędność komunikacji pomiędzy twórcą informacji (partia polityczna) i jej odbiorcami (społeczeństwo). Buduje wzajemne relacje na wszystkich możliwych poziomach, zarówno w strukturze pionowej, jak i poziomej partii. Uaktywnia tym samym proces przekształcania *inputs* w *outputs*, który polega na oddziaływaniu na siebie nawzajem powiązanych z sobą elementów systemu, występujących w ramach jego struktury. Wewnątrz partii dotyczy to relacji: członkowie Stronnictwa — Zarząd Główny — Rada Naczelna, na zewnątrz — relacji do społeczeństwa i ze społeczeństwem (zob. Narożna, 2019). Osiągnięta w ten sposób równowaga/stabilizacja (homeostaza — homeoreza) Stronnictwa Demokratycznego stwarza szansę na odbudowę pozycji partii na polskiej scenie politycznej, w perspektywie cyklu wyborów, które będą miały miejsce w Polsce od roku 2023.

Bibliografia

- Andrusiewicz, A. (1985). *Stronnictwo Demokratyczne w systemie politycznym Polski Ludowej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Antoszewski, A., Herbut, R. (1993). *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Bałaban, A. (2005). *Pozycja ustrojowa i funkcje Sejmu RP*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Bankowicz, M. (2014). Metodologia politologii według Giovanniego Sartoriego. *Politeja*, nr 6(32).
- Beyme, K. (2005). *Współczesne teorie polityczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Bożyk, S. (2006). *Partie polityczne a Sejm*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Chmaj, M., Sokół W., Żmigrodzki M. (2001). *Teoria partii politycznych*. Lublin: Wydawnictwo Morspol.
- Collier, D., Gerring, J. (eds.). (2009). *Concept and Method in Social Science. The Tradition of Giovanni Sartori*. New York—London: Routledge.
- Czubiński, A. (1998). *Stronnictwo Demokratyczne (1937—1989). Zarys dziejów*. Poznań: Instytut Historii UAM.
- Gomółka, Z. (2019). *Cybernetyka w zarządzaniu organizacją*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

- Granda, M.L, Iran, J., Mesa, G. (2015). Democracy: An Incomplete Invention. Reflections on Giovanni Sartori's what is Democracy? *Journal of Power, Politics & Governance*, vol. 2.
- Heywood, A. (2009). *Teoria polityki*. Tłum. M. Jasiński, B. Maliszewska, D. Stasiak. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Herbut, R. (2002). *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Konstytucja PRL z 1952 r.* (Dz.U. 1976, nr 5, poz. 29).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483).
- Kosowska-Gąstoł, B. (2019). Partie i systemy partyjne. W: M. Bankowicz, B. Kosowska-Gąstoł (red.), *Systemy polityczne. Podręcznik akademicki*. T. 1: *Zagadnienia teoretyczne* (s. 105—115). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Krauz-Mozer, B. (2012). Historia — nauka pomocnicza czy metoda politologii? W: M. Kołodziejczak, R. Rosicki (red.), *Od teorii do praktyki politycznej. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Blokowi z okazji 40-lecia pracy naukowej i 70-lecia urodzin* (s. 37—48). Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.
- Krukowski, J. (2002). *Wstęp do nauki o państwie i prawie*. Lublin: Wydawnictwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Locke, J. (1992). *Dwa traktaty o rządzie*. Tłum. Z. Rau. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN,
- Marcinkowski, T. (2001). *Spoleczeństwo obywatelskie jako społeczeństwo polityczne w myśl Johna Locke'a*. III Międzynarodowe Seminarium Naukowe Studentów i Młodych Pracowników Nauki, Jarosław. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wlkp.
- Marcinkowski, T. (2014). *Polskie partie polityczne wobec procesu integracji europejskiej 1989—2005*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wlkp.
- Narożna, D. (2019). *Media w polityce informacyjnej. Casus polskich uniwersytetów publicznych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.
- Pałuch, P. (1995). *PSL w systemie politycznym Rzeczypospolitej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Pasquino, G. (2005). The Political Science of Giovanni Sartori. *European Political Science*, March.
- Piotrowski, E. (2012). Zagrożenia neoliberalizmu dla edukacji polskiej. W: M. Kołodziejczak, R. Rosicki (red.), *Od teorii do praktyki politycznej. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Blokowi z okazji 40-lecia pracy naukowej i 70-lecia urodzin* (s. 259—268). Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.
- Piskorski, P. (2014). *Między nami liberalami*. Warszawa: Wydawnictwo Czerwone i Czarne.
- Program Polityczny Stronnicтва Demokratycznego*. (2013). Warszawa.
- Przybylski, H. (2000). *Politologia*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk.
- Rajewski, A. (1985). *Stronnicтво Demokratyczne w PRL*. Warszawa: Wydawnictwo Epoka.
- Sartori G. (1976). *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. New York: New York University Press.
- Sartori, G. (1994). *Teoria demokracji*. Tłum. P. Amsterdamski, D. Grinberg. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Saward, M. (2008). *Demokracja*. Tłum. A Burek. Warszawa: Wydawnictwo Sic.
- Statut Stronnicтва Demokratycznego*. (2013) Warszawa.
- Stelmach, A. (2013). *Przemiany demokratyczne w Polsce*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.

- Surmaczyński, M. (2010). *Podstawowe problemy metodologiczne nauk społeczno-politycznych*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Ustawa o partiach politycznych z dnia 27 czerwca 1997 r.* (Dz.U. 1997, nr 98, poz. 604).
- Wojtaszczyk, K.A. (1998). *Partie polityczne w państwie demokratycznym*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Żebrowski, W. (2003). *Stronnictwo Demokratyczne w warunkach demokratyzacji ustroju demokratycznego*. Gdańsk: Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe „Gryf”.

Stanisław Schupke, mgr, doktorant na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, członek Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich, członek Zarządu Głównego Stronnictwa Demokratycznego, współzałożyciel Stowarzyszenia „My Poznaniacy” oraz Stowarzyszenia „Prawo do Miasta”;